Pedagogická fakulta
Faculty of Education

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Praktický manuál

Etika společenskovědního výzkumu

Pro studenty, doktorandy a akademické pracovníky PF JU

Etika výzkumu | akademická integrita | ochrana dat | odpovědné používání AI

České Budějovice

Jak tento manuál používat

Etická otázka ve výzkumu se jen zřídka vyřeší jedním předpisem. Stejný projekt může současně podléhat pravidlům ochrany osobních údajů, požadavkům univerzity, podmínkám poskytovatele grantu, profesnímu kodexu a standardům časopisu. Cílem tohoto manuálu je ukázat, jak tyto vrstvy rozlišovat, jak mezi nimi hledat odpověď a kdy je nutná konzultace s Etickou komisí PF JU, pověřencem pro ochranu osobních údajů, Oddělením vědy, správcem IT nebo jiným odborníkem.

Dokument je určen třem skupinám: studentům připravujícím seminární a kvalifikační práce, doktorandům realizujícím samostatný výzkum a akademickým pracovníkům, kteří nesou plnou odpovědnost za návrh, vedení a publikaci výzkumu. Některé kapitoly jsou proto základní, jiné jdou do větší hloubky. Doporučený způsob čtení je nejprve projít části I–III, podle povahy projektu přejít k datům, EK nebo AI a před sběrem použít kontrolní seznam na konci.

> Jak dokument chápat. Tento manuál má odborný metodický charakter. Nenahrazuje právní předpisy, předpisy Jihočeské univerzity ani závazná rozhodnutí příslušných orgánů. U pravidel, která se průběžně mění, zejména v oblasti AI, kybernetické bezpečnosti a ochrany osobních údajů, vždy ověřte aktuální znění v primárním zdroji.

Rychlá rozhodovací mapa

1. Určete, zda jde o výzkum, běžnou výuku, evaluaci nebo sekundární využití již existujících dat.
2. Ujasněte si, kdo jsou účastníci, zda jde o děti či jiné zvláště zranitelné osoby a zda existuje vztah moci nebo závislosti.
3. Ještě před náborem či přístupem k identifikovatelným datům ověřte, zda je nutné etické posouzení a která komise je příslušná.
4. Nakreslete datovou mapu: co vzniká, kdo k údajům přistupuje, kde jsou uloženy, na jakém právním základě se zpracovávají, jak dlouho se uchovávají a co se s nimi stane potom.
5. Připravte srozumitelnou informaci pro účastníky, souhlas a skutečné podmínky dobrovolnosti; předem vymezte také meze důvěrnosti.
6. Zvlášť prověřte externí služby, umělou inteligenci, nahrávky, předávání dat a spolupráci s dalšími institucemi.
7. Už před sběrem myslete na analýzu, autorství, sdílení dat, publikaci, opravy chyb a postup při podstatné změně projektu.

Podrobnosti k jednotlivým krokům rozvádějí následující kapitoly; kontrolní seznam v části VII lze použít těsně před zahájením výzkumu.

Vrstva	Co znamená	Příklady v tomto manuálu
Právně závazná pravidla	Právní předpisy EU a ČR a mezinárodní smlouvy, které se na konkrétní situaci vztahují.	GDPR; zákon č. 110/2019 Sb.; Listina/Charta EU; v relevantních oblastech mezinárodní úmluvy.
Institucionální pravidla JU/PF JU	Závazná nebo interně normativní pravidla univerzity a fakulty; jejich právní povaha se liší podle typu dokumentu.	R 640 k AI; ISMS-S-007; R 253; opatření děkana PF JU; studijní a další předpisy.
Profesní a integritní standardy	Kodexy a doporučení vědeckých a profesních organizací. Nejsou samy o sobě českým zákonem, mohou však určovat standard dobré praxe.	APA, BERA, ČAPV, ALLEA, COPE, AoIR, Singapore/Montreal Statement.
Oborově specifické mezinárodní standardy	Silné referenční rámce pro určité typy výzkumu. Je třeba respektovat jejich rozsah.	WHO, CIOMS a Helsinská deklarace zejména pro zdravotně zaměřený a zátěžový výzkum.

> Základní pravidlo hierarchie. Je-li profesní doporučení přísnější než minimální právní požadavek, může být rozumné se jím řídit. Nemůže však samo vytvořit oprávnění, které zákon nebo závazný předpis nedává. Naopak právní přípustnost ještě automaticky neznamená etickou přijatelnost.

Hlavní zdroje: JU R 432, Etický kodex JU; MŠMT, Etický rámec výzkumu (doporučující); ALLEA 2023; BERA 2024

Obsah

I. Základy etiky výzkumu 5

1. Etika, právo a výzkumná integrita 5
2. Základní principy etického společenskovědního výzkumu 5
3. Vědecká kvalita jako etický požadavek 6
4. Role a odpovědnost studenta, doktoranda, školitele a řešitele 6

II. Výzkum s lidmi 7

5. Nábor, dobrovolnost a vztahy moci 7
6. Informovaný souhlas: proces, ne podpis 7
7. Děti a zvláště zranitelné osoby 8
8. Výzkum ve škole a plánovaná aktivita v běžné výuce 8
9. Citlivá témata, psychická zátěž, klamání a následné vysvětlení 8
10. Pobídky, odměny a spravedlivý výběr účastníků 9

III. Data, soukromí a digitální výzkum 10

11. GDPR: co výzkumník skutečně potřebuje znát 10
12. Anonymizace, pseudonymizace a životní cyklus dat 10
13. Sekundární využití existujících dat 11
14. Online výzkum, sociální sítě a digitální stopy 11
15. Mezinárodní a meziinstitucionální spolupráce 12

IV. Etická komise JU a PF JU 13

16. Kdy je etické posouzení potřeba 13
17. Jak funguje Etická komise PF JU 13
18. Jak připravit kvalitní žádost 14
19. Retrospektivní výzkum, změny projektu a hranice role EK 14

V. Výzkumná integrita a publikování 15

20. Vymýšlení dat, falšování, plagiátorství a problematické výzkumné praktiky 15
21. Autorství, spoluautorství a vztah student–školitel 15
22. Publikační etika, recenzní řízení, střet zájmů a opravy 15
23. Otevřená věda, preregistrace, FAIR data a sdílení 16

VI. Umělá inteligence ve studiu a výzkumu 17

24. Co AI mění a co nemění 17
25. Pravidla AI na JU: studentské práce a informační bezpečnost 17
26. Co požadují APA, Evropská komise a UNESCO 18
27. AI Act a univerzitní prostředí 18
28. AI při rešerši, psaní, programování a analýze dat 19

29. AI, osobní údaje a práce s účastníky 19
30. AI v psychologickém a pedagogickém hodnocení 20

VII. Praktické rozhodování 21

31. Modelové situace 21
32. Kontrolní seznam před sběrem, publikací a použitím AI 21
33. Kam se obrátit: rychlá orientace 23

VIII. Přehled a zdroje 24

34. Komentovaný přehled klíčových dokumentů 24
35. Primární právní, institucionální a odborné zdroje 26

I. Základy etiky výzkumu

Etika výzkumu není administrativní překážka před sběrem dat. Je to způsob, jak současně chránit lidi, kvalitu poznání a důvěryhodnost instituce.

1. Etika, právo a výzkumná integrita

Etika výzkumu se ptá, co je správné a odpovědné ve vztahu k účastníkům, společnosti, kolegům a samotnému poznání. Právo stanoví závazné minimum a procesní limity. Výzkumná integrita se soustředí na důvěryhodnost vědeckého procesu: poctivost, spolehlivost, respekt a odpovědnost. Tyto roviny se překrývají, ale nejsou totožné. JU výslovně uvádí, že její Etický kodex není právním předpisem, nýbrž deklarací zásad, podle nichž se přistupuje k aplikaci právních pravidel v konkrétních situacích (JU R 432).

Pro praktické rozhodování je užitečná otázka „je to legální?“ jen jako první filtr. Například využití veřejně dostupného příspěvku ze sociální sítě může být za určitých okolností právně možné, ale doslovná citace citlivé výpovědi může autora snadno dohledat a vystavit ho reputační újmě. Naopak profesní kodex může doporučovat vyšší míru ochrany, než jakou lze vyčíst z minimálního právního požadavku. Dobrý výzkumník tedy skládá rozhodnutí z více vrstev a dokumentuje své zdůvodnění.

MŠMT v Etickém rámci výzkumu zdůrazňuje svobodu výzkumu spojenou s odpovědností, respekt k lidské důstojnosti a autonomii, transparentnost, spolupráci a zásadu prospěšnosti a nepoškozování. Dokument má výslovně doporučující charakter; vláda jej v roce 2005 vzala na vědomí a doporučila institucím využít jej při tvorbě vlastních kodexů. Evropský kodex integrity výzkumu ALLEA 2023 představuje mezioborový sebe-regulační rámec a je referenčním standardem pro výzkum financovaný EU.

> Praktická otázka. Když si nejste jistí, nezačínejte větou „co mi předpis dovolí“, ale „koho může moje rozhodnutí zasáhnout, jaké jsou přínosy a rizika, kdo má moc a kdo nese důsledky“. Teprve potom ověřte právní a institucionální pravidla.

Hlavní zdroje: JU R 432, preambule a čl. IV; MŠMT, Etický rámec výzkumu; ALLEA, European Code of Conduct for Research Integrity, 2023; Singapore Statement, 2010

2. Základní principy etického společenskovědního výzkumu

Napříč různými kodexy se opakují obdobné principy. Jejich názvy se liší, ale obsah je stabilní: respekt k důstojnosti a autonomii, minimalizace újmy, spravedlnost, transparentnost, ochrana soukromí, kompetence výzkumníka a odpovědnost za důvěryhodnost výsledků. Belmontská zpráva (Belmont Report) historicky formulovala respekt k osobám, prospěšnost a spravedlnost; APA pracuje s principy prospěšnosti a nepoškozování, odpovědnosti, integrity, spravedlnosti a respektu k právům a důstojnosti osob; ALLEA se spolehlivostí, poctivostí, respektem a odpovědností.

Principy se nepoužívají mechanicky. Ochrana autonomie může někdy stát proti požadavku na zaslepený výzkumný plán; otevřenost dat proti soukromí; zahrnutí zranitelné populace proti obavě z jejího zatížení. BERA 2024 proto zdůrazňuje reflexivní a kontextové rozhodování. Etika není jednorázová kontrola, ale součást návrhu, náboru, sběru, analýzy, publikace i archivace.

- Respekt a autonomie. Účastník má dostat srozumitelné informace a skutečnou možnost rozhodnout se bez tlaku.
- Prospěšnost a nepoškozování. Riziko má být minimalizováno a přiměřené hodnotě výzkumné otázky.
- Spravedlnost. Zátěž a přínosy výzkumu nemají být systematicky přesouvány na skupiny jen proto, že jsou snadno dostupné nebo méně schopné odmítnout.
- Integrita. Data, analýzy a interpretace musí být pravdivé, dohledatelné a kriticky vyhodnocené.
- Soukromí. Sbírá se minimum údajů a přístup se omezuje na osoby, které ho skutečně potřebují.

- Odpovědnost. AI, software, asistent ani externí dodavatel nepřebírají odpovědnost hlavního řešitele či autora.

Hlavní zdroje: APA Ethics Code, General Principles A–E; Belmont Report 1979; BERA 2024; ALLEA 2023; MŠMT, Etický rámec výzkumu

3. Vědecká kvalita jako etický požadavek

Špatně navržený výzkum může být neetický, i když má perfektní formulář souhlasu. Pokud účastníky zatížíme, ale zvolený výzkumný plán nemůže rozumně odpovědět na výzkumnou otázku, je zátěž obtížně ospravedlnitelná. Tento princip je silný zejména ve zdravotním výzkumu: Helsinská deklarace 2024 zdůrazňuje vědeckou rigoróznost jako podmínku etické přijatelnosti. Ve společenských vědách je stejná úvaha relevantní, jen se proporcionalita zpravidla posuzuje méně formalizovaně.

Etická kvalita výzkumného plánu zahrnuje přiměřenost výběru vzorku, validitu a reliabilitu měření, předem promyšlenou analytickou strategii, přiměřenou velikost vzorku, kontrolu zkreslení a transparentní zacházení s nejistotou. Neznamená to, že každá pilotní studie musí mít sílu definitivní studie. Pilotní projekt však musí mít jasný cíl a nesmí předstírat něco, co z dat nelze vyvodit.

Po sběru dat se etická odpovědnost přesouvá k úplnosti vykazování výsledků. Selektivní vynechávání výsledků, účelové změny hypotéz bez přiznání, zatajování negativních výsledků nebo „salámování“ jednoho výsledku do mnoha minimálně odlišných publikací mohou narušovat důvěryhodnost. MŠMT ve svém Etickém rámci výslovně zmiňuje neetičnost fragmentace výsledků za účelem zvýšení počtu publikací; ALLEA klade důraz na spolehlivé metody, úplné záznamy a poctivou komunikaci.

Nejkratší test kvality. Dokázali byste před sběrem dat vysvětlit nezávislému kolegovi, co přesně budete považovat za důkaz pro své tvrzení a co by naopak vedlo ke změně závěru? Pokud ne, projekt potřebuje metodickou práci dřív než etické razítko.

Hlavní zdroje: WMA Declaration of Helsinki 2024, scientific requirements; ALLEA 2023; MŠMT, Etický rámec výzkumu; ČAPV, Etický kodex

4. Role a odpovědnost studenta, doktoranda, školitele a řešitele

Odpovědnost nelze „přesunout na komisi“. Opatření děkana PF JU o etice výzkumu a Etické komisi stanoví, že za dodržení etických pravidel odpovídá řešitel; u studentské kvalifikační práce především student. Vedoucí práce nebo školitel dbá na dodržování pravidel v rozsahu své role. Žádost studenta Bc./Mgr. se proto předkládá s vyjádřením vedoucího práce; doktorand vyjádření školitele nepřikládá. EK nenahrazuje metodické vedení ani běžnou odpovědnost studenta, vedoucího práce či pracoviště.

U doktorského studia je autonomie vyšší. Doktorand má být schopen obhájit výzkumný plán, práci s daty a etické řešení jako samostatný výzkumník. Současně školitel zůstává významným garantem výzkumné kultury, zejména v otázkách kompetence, bezpečnosti, autorství a plánování publikací.

Bc./Mgr. kvalifikační práce: etické posouzení EK je výjimečný, nikoli standardní krok. Primární odpovědnost za etické provedení práce nese student; vedoucí práce dbá na dodržování pravidel v rozsahu své role a pracoviště zajišťuje předběžné posouzení při schvalování zadání. Podle R 253 je provádí vedoucí katedry. Do EK se práce postupuje jen tehdy, pokud předběžné posouzení ukáže potřebu nezávislého etického stanoviska nebo nastane jiný důvod podle předpisů či požadavku oprávněného subjektu. EK tedy není běžnou součástí vedení každé Bc./Mgr. práce.

Opatření R 640 k AI navíc zdůrazňuje aktivní vedení kvalifikačních prací: vedoucí či školitel má průběžně sledovat postup a metodiku, práci se zdroji a před odevzdáním mít možnost vidět a komentovat poslední verzi. Student zůstává autorem a nese odpovědnost i za obsah vytvořený s pomocí AI. Nezveřejněná data, návrhy projektů a citlivé informace je nutné chránit také podle R 493 a bezpečnostních pravidel JU.

Hlavní zdroje: PF JU, Opatření děkana o etice výzkumu a EK, čl. 1; PF JU, Vyjádření vedoucího práce; JU R 253; JU R 640, čl. 7; JU R 493

II. Výzkum s lidmi

Nejdůležitější etické otázky nevznikají z formuláře, ale z konkrétního vztahu mezi výzkumníkem, účastníkem a prostředím, ve kterém se výzkum odehrává.

5. Nábor, dobrovolnost a vztahy moci

Dobrovolnost není jen věta v informovaném souhlasu. Posuzuje se podle skutečné situace. Student může formálně „souhlasit“, ale pokud ho žádá vyučující, který právě rozhoduje o jeho hodnocení, může mít oprávněný pocit, že odmítnutí bude mít následky. APA standard 8.04 vyžaduje při výzkumu s vlastními studenty, klienty, pacienty nebo podřízenými ochranu před nepříznivými důsledky odmítnutí či odstoupení; pokud je účast povinností v kurzu nebo přináší bonusové body, má existovat spravedlivá alternativa k výzkumné účasti, která umožní splnit povinnost nebo získat stejné bonusové body.

Na PF JU se vlastní studenti nepovažují automaticky za zvláště zranitelné jen proto, že jsou studenty. Zvýšená zranitelnost vzniká zejména tehdy, pokud výzkum přesahuje běžnou výuku a výzkumník je zároveň hodnotí, je jejich školitelem či vedoucím práce nebo k nim má jiný reálný vztah moci či závislosti. Praktickým řešením může být nábor třetí osobou, anonymní sběr, oddělení identity od hodnocení nebo nastavení, při němž vyučující neví, kdo účast odmítl.

Stejnou logiku je třeba použít ve školách, poradnách, léčbě, zaměstnání a komunitním výzkumu. Mocenský vztah není nutně důvodem k vyloučení celé skupiny. BERA 2024 naopak upozorňuje i na právo marginalizovaných skupin být zahrnuty do výzkumu. Etickým cílem je vytvořit podmínky, v nichž je rozhodnutí co nejvíce svobodné a v nichž odmítnutí nezhorší postavení člověka.

> Hlavní zdroje: APA Ethics Code 8.04; BERA 2024, Consent, Right to Withdraw, Structural Inequalities; PF JU, Pravidla pro žadatele, kap. 4

6. Informovaný souhlas: proces, ne podpis

Informovaný souhlas má tři složky: účastník dostane relevantní informace, rozumí jim a rozhoduje se dobrovolně. Podpis je jen jeden způsob dokumentace. APA 8.02 požaduje informace o účelu, délce a postupu, právu odmítnout a odstoupit, předvídatelných důsledcích, rizicích a nepohodlí, přínosech, limitech důvěrnosti, pobídkách a kontaktech. BERA obdobně zdůrazňuje průběžnou povahu souhlasu, zejména pokud se mění okolnosti projektu.

Text pro účastníka má být napsán jeho jazykem, ne jazykem projektu. „Budete vystaven/a semi-projektivní technice“ je horší než „podíváte se na obrázky a řeknete, co vám připomínají“. Výzkumník má pravdivě uvést, co lze a nelze po odstoupení odstranit. U anonymních dat od vzniku nelze po odevzdání konkrétní záznam dohledat. U pseudonymizovaných dat může být odstranění možné jen do zničení identifikačního klíče nebo do jiného předem popsaného okamžiku.

Souhlas s účastí ve výzkumu a souhlas jako právní titul podle GDPR nejsou totožné. Člověk může eticky souhlasit s účastí, zatímco právním titulem zpracování osobních údajů může být podle konkrétního institucionálního a právního rámce jiný titul. Opačně, existence právního titulu nezbavuje výzkumníka povinnosti férově informovat a respektovat etické požadavky. Proto vzory PF JU oddělují informaci a souhlas určené účastníkům od informace o zpracování osobních údajů.

> Pozor na „souhlas se vším“. Jedna obecná věta „souhlasím s výzkumem a zpracováním všech údajů“ není kvalitní informovaný souhlas. Účastník má vědět, jaké údaje vznikají, proč, kdo k nim má přístup, jak dlouho se drží a co se s nimi stane.

> Hlavní zdroje: APA Ethics Code 8.02–8.05; BERA 2024, Consent and Transparency; GDPR, čl. 5–6 a 13–14; PF JU, Vzory informací a informovaných souhlasů

7. Děti a zvláště zranitelné osoby

Věk sám o sobě mění způsob ochrany. U nezletilých se na PF JU zpravidla vyžaduje aktivní souhlas zákonného zástupce a současně věkově přiměřený souhlas dítěte. V mezinárodních doporučeních se pro vlastní souhlas dítěte často používá termín assent. Mlčení rodiče nebo pouhá možnost „odhlásit se“ se nepovažují za aktivní souhlas. Dítě musí dostat informace, kterým rozumí, a jeho nesouhlas či přání skončit je třeba respektovat i tehdy, když rodič souhlasil.

Tento přístup odpovídá širšímu principu Úmluvy o právech dítěte: dítě má právo vyjádřit svůj názor v záležitostech, které se ho týkají, a jeho názoru má být přikládána váha podle věku a vyspělosti. Výzkumník proto nemá dítěti předložit pouze „zjednodušenou právnickou verzi“ rodičovského dokumentu; má vysvětlit, co bude dělat, že nejde o zkoušku a že může říci ne.

„Zranitelnost“ není pevná nálepka skupiny. Helsinská deklarace 2024 výslovně pracuje s kontextovou a dynamickou zranitelností. Ve společenskovědním výzkumu mohou být zvláštní ochrany potřeba například u osob s omezenou rozhodovací schopností, některých klinických populací, klientů, pacientů nebo osob v silném vztahu závislosti na výzkumníkovi. Eticky je důležité zvažovat nejen rizika zařazení, ale také škody způsobené systematickým vylučováním takových skupin z výzkumu.

Hlavní zdroje: Úmluva o právech dítěte, čl. 3, 12 a 16; PF JU, Pravidla pro žadatele, kap. 4; BERA 2024; WMA Declaration of Helsinki 2024, vulnerability; CIOMS 2016

8. Výzkum ve škole a plánovaná aktivita v běžné výuce

Pedagogický výzkum často probíhá v prostředí, kde se výzkumná a vzdělávací činnost překrývají. Je proto nutné rozlišit tři situace. První je běžná výuka bez výzkumného účelu. Druhá je sekundární využití již existujících dat, která vznikla nezávisle na novém výzkumu. Třetí je plánovaná aktivita vytvořená pro výzkum, ale zadaná učitelem v rámci běžné výuky. Právě třetí situace má na PF JU zvláštní, úzký režim.

EK může předem připustit, že u jednoduché plánované aktivity budou rodiče o výzkumném využití pouze informováni bez individuálního souhlasu, pokud současně platí: aktivitu zadává učitel jako součást běžné výuky; zátěž nepřesahuje běžnou výuku; výzkumný tým dostane pouze nevratně anonymizovaná data a nemá identifikační klíč; výzkumné využití ani jeho odmítnutí nemá pro žáka důsledky; rodiče jsou vhodně informováni a známý nesouhlas rodiče či žáka se respektuje. Nejde o pasivní souhlas; neplatí u vlastního výzkumu k závěrečné práci (R 655).

Jakmile výzkum přidává individuální rozhovor, nahrávání, nestandardní testování, intervenci, zdravotní zátěž nebo tým pracuje s identifikovatelnými či pseudonymizovanými daty, je nutné postup posoudit standardně. Prakticky tedy anonymizace „u zdroje“ může výrazně snížit riziko i administrativní náročnost, ale nesmí být pouze přejmenováním pseudonymizace na anonymitu.

Krátká cesta PF JU. Jednoduchá plánovaná aktivita v běžné výuce s anonymizací učitelem může být podána krátkou žádostí, pokud nejsou přítomny jiné rizikové znaky. O připuštění režimu bez individuálního rodičovského souhlasu však rozhoduje EK předem.

Hlavní zdroje: PF JU, Pravidla pro žadatele, kap. 4.1; PF JU, krátká žádost, část 1a; APA Ethics Code 8.05; BERA 2024

9. Citlivá témata, psychická zátěž, klamání a následné vysvětlení

Nízká fyzická zátěž neznamená nulové riziko. Rozhovor o traumatu, sebeobrazu, diskriminaci, rodinných vztazích nebo duševním zdraví může vyvolat psychickou tíseň, stud, konflikt nebo obavu z odhalení. Etická příprava má určit, které otázky lze přeskočit, kdy rozhovor zastavit, kdo reaguje při akutní tísni a jaké kontakty na pomoc lze účastníkovi nabídnout. Výzkumník také chrání sebe a členy týmu před sekundární traumatizací; BERA 2024 výslovně zahrnuje i duševní pohodu výzkumníků.

Klamání nebo záměrné neúplné informování účastníka (deception) může být v některých psychologických výzkumných plánech metodicky odůvodněné, ale vyžaduje vyšší práh ospravedlnění. APA 8.07 připouští klamání jen tehdy, je-li odůvodněno významnou vědeckou, vzdělávací nebo

aplikovanou hodnotou a neexistuje účinná neklamavá alternativa; nemá být použito u postupů, u nichž lze rozumně očekávat fyzickou bolest nebo silnou emoční újmu. Následuje včasné následné vysvětlení podle standardu 8.08, není-li výjimečně odloženo z oprávněného důvodu.

Následné vysvětlení (debriefing) není omluvná věta na konci experimentu. Má obnovit informovanost účastníka, vysvětlit skutečný smysl manipulace, nabídnout prostor pro otázky a podle povahy výzkumného plánu řešit možnost odvolání použití dat. U citlivých témat může být vhodné i bez klamání, například jako krátké vysvětlení normalizující reakce a odkaz na dostupnou podporu.

Výzkumník by neměl slibovat absolutní důvěrnost, pokud ji nemůže zaručit. Povinnost jednat při závažném zjištění závisí na roli výzkumníka a konkrétní situaci. Školy a školská zařízení mají podle § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb. povinnost bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že jde o dítě uvedené v § 6 tohoto zákona. Trestní zákoník v § 367–368 za podmínek těchto ustanovení upravuje nepřekažení a neoznámení vybraných trestných činů. Neznamená to, že každý výzkumník má ve všech situacích totožnou oznamovací povinnost. U výzkumu s dětmi a citlivými tématy proto před sběrem stanovte meze důvěrnosti, kdo případné závažné zjištění posoudí a jak bude účastník o těchto mezích informován. Nejasné případy konzultujte s příslušnou institucionální nebo právní podporou.

> Hlavní zdroje: APA Ethics Code 8.07–8.08; BERA 2024, části o újmě a duševní pohodě výzkumníků; PF JU, Pravidla pro žadatele, kap. 7; zákon č. 359/1999 Sb.; trestní zákoník, § 367–368

10. Pobídky, odměny a spravedlivý výběr účastníků

Odměna za účast není sama o sobě neetická. Problém vzniká, pokud je tak vysoká nebo jinak významná, že u konkrétní populace oslabuje svobodu odmítnout, nebo pokud je odměna podmíněna dokončením navzdory právu kdykoli skončit. APA 8.06 upozorňuje na nepřiměřené finanční či jiné pobídky; BERA doporučuje transparentně vysvětlit povahu a podmínky odměny.

Spravedlnost výběru znamená více než „nediskriminovat“. Je třeba zvažovat, proč je určitá skupina zahrnuta nebo vyloučena. Výběr vlastních studentů především podle jejich dostupnosti může být metodicky praktický, ale zároveň zvyšuje mocenské riziko a může omezit zobecnitelnost. Naopak automatické vylučování osob s postižením, klinické populace nebo menšin „pro jistotu“ může reprodukovat nerovnosti a vést k tomu, že poznatky pro tyto skupiny nikdy nevzniknou.

U školního výzkumu je vhodné transparentně komunikovat, co získá škola a co účastníci. Příslib individuální diagnostiky nebo terapeutického přínosu nesmí být použit jako náborový argument, pokud projekt takový přínos neposkytuje. Pokud se škole vrací souhrnné výsledky, má být předem jasné, v jaké podobě a zda z nich nepůjde zpětně identifikovat jednotlivce nebo malé skupiny.

> Hlavní zdroje: APA Ethics Code 8.04 a 8.06; BERA 2024; Belmont Report 1979, princip Justice

III. Data, soukromí a digitální výzkum

Eticky dobrá práce s daty začíná ještě před prvním dotazníkem: rozhodnutím, co vůbec potřebujeme sbírat, kdo k tomu musí mít přístup a kdy identifikaci definitivně odstraníme.

11. GDPR: co výzkumník skutečně potřebuje znát

GDPR se týká osobních údajů, tedy informací o identifikované nebo identifikovatelné fyzické osobě. Výzkumník nemusí být právník, musí však umět rozpoznat, kdy s osobními údaji pracuje, kdo je správcem, jaký je účel a právní titul, jaké informace má dostat subjekt údajů a zda zpracování obsahuje zvláštní kategorie údajů. Výzkumný tým nemá „svůj vlastní GDPR režim“ oddělený od univerzity; řídí se rolí JU/PF JU a případných partnerů.

Základní principy čl. 5 GDPR jsou pro výzkum velmi praktické: zákonnost, korektnost a transparentnost; účelové omezení; minimalizace; přesnost; omezení uložení; integrita a důvěrnost; odpovědnost správce. Čl. 89 upravuje zvláštní záruky a některé odchylky pro vědecký výzkum, není však samostatným právním titulem pro zpracování. Projekt stále potřebuje odpovídající právní základ podle čl. 6 a u zvláštních kategorií údajů také příslušnou podmínku podle čl. 9 odst. 2. Čl. 89 zdůrazňuje vhodná technická a organizační opatření, zejména minimalizaci a podle okolností pseudonymizaci.

Zvláštní kategorie osobních údajů podle čl. 9, například údaje o zdraví, některé biometrické údaje, náboženské přesvědčení či sexuální život, vyžadují vedle obecného právního titulu také splnění příslušné podmínky podle čl. 9. Nelze tedy napsat „máme informovaný souhlas, GDPR je vyřešeno“. Právní základ a role správce je třeba určit podle konkrétního projektu a aktuálních pokynů JU; při pochybnostech patří otázka pověřenci pro ochranu osobních údajů.

U zpracování, které může vést k vysokému riziku pro práva a svobody osob, může být před zahájením nutné posouzení vlivu na ochranu osobních údajů (DPIA) podle čl. 35 GDPR. Typicky se posuzuje zejména rozsah, citlivost údajů, použití nových technologií, systematické hodnocení osob a možné důsledky. Výzkumník nemá tuto otázku řešit izolovaně; při pochybnostech je vhodné zapojit pověřence JU pro ochranu osobních údajů už při návrhu projektu.

EDPB v dubnu 2026 přijal Guidelines 1/2026 k osobním údajům ve vědeckém výzkumu pro veřejnou konzultaci. Konzultace proběhla od 16. 4. do 25. 6. 2026 a v době vydání tohoto manuálu zůstával dokument zveřejněn jako konzultační znění. Jde proto o užitečný orientační zdroj, nikoli o finální výklad. Primárním právním textem zůstává GDPR a česká doprovodná úprava.

> Hlavní zdroje: GDPR, zejména čl. 5, 6, 9, 13–14, 22, 25, 32–35 a 89; zákon č. 110/2019 Sb.; Listina základních práv a svobod; Charta základních práv EU, čl. 8; EDPB Guidelines 1/2026 – konzultační znění; PF JU, Pravidla, kap. 5

12. Anonymizace, pseudonymizace a životní cyklus dat

Nejčastější praktickou chybou je zaměnit anonymní a pseudonymizovaná data. Anonymní data nelze při realisticky dostupných prostředcích přiřadit ke konkrétní osobě. Pseudonymizovaná data mají kód, klíč nebo jinou cestu zpět; stále jsou osobními údaji. Jméno odstraněné z tabulky tedy automaticky neznamená anonymitu. U malého vzorku může člověka identifikovat kombinace věku, školy, funkce, obce a doslovné citace.

Dobrá datová mapa popisuje každý typ dat od vzniku do likvidace: co vzniká, kdo má přístup, kde je uloženo, jak dlouho a co se stane potom. Audio, video, fotografie a identifikační klíč je vhodné uvádět samostatně. Ochrana není pouze šifrování; zahrnuje přístupová práva, oddělení identifikátorů, omezení lokálních kopií, bezpečný přenos a jasnou odpovědnost mezi institucemi.

PF JU stanoví pro podepsané a jiné identifikovatelné dokumenty souhlasu fakultní standard: uchovávat je 2 roky po ukončení projektu, nejméně však po dobu, po kterou tým uchovává pseudonymizovaná nebo identifikovatelná data účastníků. Jsou-li výzkumná data anonymní od vzniku, platí dvouletá doba pro souhlasové dokumenty jen tehdy, pokud takové identifikovatelné dokumenty v projektu vůbec vznikají. Souhlasy mají být zabezpečené a oddělené od výzkumných dat a identifikačních klíčů; po uplynutí doby

se nevratně skartují nebo bezpečně smažou. Delší dobu je třeba zdůvodnit nebo odvodit ze závazného požadavku.

GDPR není jediným právním rámcem pro obraz, hlas a soukromí. Občanský zákoník (§ 81 a § 84–90) chrání osobnost, podobu a soukromý život. § 89 umožňuje za určitých podmínek přiměřené pořízení nebo použití podobizny či zvukového nebo obrazového záznamu i k vědeckému účelu, § 90 však zakazuje využít zákonný důvod nepřiměřeně v rozporu s oprávněnými zájmy člověka. Tato zákonná možnost sama o sobě nenahrazuje etické posouzení, informační povinnost ani pravidla ochrany osobních údajů.

Bezpečnostní incident s osobními údaji je třeba neprodleně předat odpovědným institucionálním osobám. Správce následně posoudí, zda vzniká oznamovací povinnost vůči dozorovému úřadu nebo dotčeným osobám podle čl. 33–34 GDPR. Výzkumník by proto měl předem vědět, komu na JU nebo u partnerské instituce incident hlásí.

> Retence souhlasu není retence výzkumných dat. Výzkumná data mohou mít podle oboru, poskytovatele, publikačních požadavků a právního rámce jinou dobu uchování. Dvouletý fakultní standard se týká identifikovatelných souhlasových dokumentů a je navázán minimálně na dobu, po kterou ještě držíte identifikovatelné/pseudonymizované údaje účastníků.

Hlavní zdroje: GDPR, čl. 5, 25, 32–34 a 89; občanský zákoník, § 81 a § 84–90; PF JU, Pravidla, kap. 5; PF JU, vzory informovaných souhlasů; JU R 640 a ISMS-S-007 pro AI a data

13. Sekundární využití existujících dat

Sekundární výzkum používá data, která původně vznikla pro jiný účel, například při výuce, evaluaci, diagnostice, přijímacím řízení, dřívějším projektu nebo administrativě. To může být eticky i vědecky velmi hodnotné, protože snižuje potřebu nového zatěžování účastníků. Není však automaticky bezproblémové. Je třeba znát původ dat, očekávání osob, původní informace/souhlasy, právní základ, riziko reidentifikace a oprávnění k přístupu.

PF JU výslovně připouští sekundární využití dat vzniklých při výuce, evaluaci, diagnostice nebo jiné standardní činnosti, pokud jsou splněny právní a etické podmínky, chráněna práva a zájmy osob a minimalizována identifikovatelnost. Toto pravidlo však nevytváří nárok na zpřístupnění konkrétních dat. Správce systému, škola, partner nebo jiný držitel dat může mít vlastní právní povinnosti a oprávněně přístup nepovolit.

Preferovaný scénář je nevratná anonymizace před předáním výzkumnému týmu. U textových dat, malých skupin, hodnocení, přijímacích řízení a zdravotních údajů je třeba zvlášť posoudit riziko, že lze osobu poznat i bez jména. Pokud jsou potřeba pseudonymizovaná nebo identifikovatelná data, musí být jasně zdůvodněno, proč anonymní verze nestačí a jak budou přístup a další užití omezeny.

Hlavní zdroje: PF JU, Opatření děkana, čl. 1 odst. 6; PF JU, Pravidla, kap. 6; GDPR, čl. 5 odst. 1 písm. b) a čl. 89; CIOMS 2016 – jako referenční rámec pro zdravotní data

14. Online výzkum, sociální sítě a digitální stopy

Veřejná dostupnost není totéž co etická volnost. U internetového výzkumu je důležité kontextové očekávání soukromí, citlivost obsahu, dohledatelnost citace, zranitelnost uživatelů, pravidla platformy a způsob sběru. AoIR Internet Research Ethics 3.0 doporučuje kontextové, nikoli mechanické rozhodování a rozšiřuje etickou reflexi na celý životní cyklus digitálního výzkumu.

Doslovná citace z veřejného fóra může být vyhledávačem spojena s konkrétním profilem během několika sekund. „Anonymizace uživatelského jména“ proto nemusí stačit. U citlivých komunit je často bezpečnější parafráze, agregace, zkrácení detailů nebo jiné omezení zveřejňování. Na druhou stranu u veřejných projevů institucí, politiků či veřejných kampaní může být identita součástí výzkumného objektu; rozhodnutí je třeba odůvodnit podle účelu a rizika.

U online dotazníků je nutné zkontrolovat technické nastavení. Formulář bez otázky na jméno může stále ukládat e-mail, účet, IP adresu nebo jiný identifikátor. Pokud projekt tvrdí, že data jsou anonymní od vzniku, musí toto tvrzení odpovídat skutečné konfiguraci platformy. U externích cloudových a AI služeb se navíc uplatní pravidla JU pro bezpečnost a ochranu dat. Čl. 8 GDPR a § 7 zákona č. 110/2019 Sb. stanoví hranici 15 let pro souhlas dítěte se zpracováním osobních údajů u služby informační společnosti nabízené přímo dítěti; nejde však o obecnou věkovou hranici pro souhlas s účastí ve výzkumu a nenahrazuje pravidla pro výzkum s nezletilými.

> Hlavní zdroje: AoIR, Internet Research: Ethical Guidelines 3.0 (2019); GDPR, zejména čl. 8; zákon č. 110/2019 Sb., § 7; PF JU, formuláře žádostí; JU ISMS-S-007

15. Mezinárodní a meziinstitucionální spolupráce

Spolupráce napříč institucemi přináší další otázky: kdo je správcem dat, kdo data získává a kdo je smí předávat, podle jakého souhlasu a právního titulu, kdo řeší incident, komu patří výsledky a jak bude určeno autorství. Tyto otázky se nemají řešit až při první publikaci. Montrealské prohlášení o integritě přeshraničního výzkumu (Montrealské prohlášení, 2013) doporučuje předem dohodnout cíle, role, odpovědnosti, data, duševní vlastnictví, autorství a postup při podezření na nesprávnou praxi.

Etické schválení jedné instituce nemusí automaticky pokrývat všechny externí partnery. Stanovisko příslušné fakultní etické komise JU má v rámci JU celouniverzitní platnost; tematická příslušnost se řídí R 253 a výzkumník může podle tematické oblasti požádat příslušnou fakultní EK bez ohledu na vlastní fakultní příslušnost. U zahraničních partnerů je nutné ověřit místní pravidla.

U předávání osobních údajů mimo EHP je třeba samostatně posoudit pravidla mezinárodního předávání podle GDPR. Praktický princip zůstává jednoduchý: nejdřív přesně popsat tok dat mezi organizacemi, pak řešit právní konstrukci. Neurčitý údaj typu „cloudové úložiště partnera“ nebo „sdílený disk“ je z hlediska etiky i kybernetické bezpečnosti nedostatečný.

Podmínky poskytovatele podpory mohou přidat další vrstvu povinností. Horizon Europe například vyžaduje při přípravě návrhu etické sebehodnocení a tabulku etických otázek; následné etické požadavky se mohou stát smluvními povinnostmi projektu. U GA ČR, TA ČR a dalších poskytovatelů vždy pracujte s aktuální dokumentací konkrétní soutěže a nepočítejte s tím, že stanovisko jedné komise automaticky nahrazuje požadavky poskytovatele nebo partnerské instituce.

> Hlavní zdroje: Montreal Statement 2013; GDPR, kap. V; Horizon Europe Programme Guide, kap. 13, a Ethics Self-Assessment; JU R 253; JU R 493; PF JU, úplná žádost – spolupracující instituce a datová mapa

IV. Etická komise JU a PF JU

Etické posouzení má být prospektivní, proporcionální a předvídatelné. Komise není dozorujícím orgánem a nenahrazuje odpovědnost výzkumníka.

16. Kdy je etické posouzení potřeba

Na JU upravuje základní rámec R 253. Fakultní etické komise posuzují projekty a studie vyžadující etické stanovisko, zejména výzkum s lidskými účastníky nebo identifikovatelnými daty či materiálem; R 253 současně rozděluje tematickou působnost mezi fakulty. PF JU pokrývá pedagogický výzkum, oborové didaktiky, psychologii, kinantropologii, sociální vědy a STEM. Pro práci s lidským biologickým materiálem R 253 uvádí působnost PřF JU.

Fakultní pravidla účinná od října 2026 zpřesňují, kdy je prospektivní etické posouzení povinné. Jde o výzkum s lidskými účastníky nebo identifikovatelnými údaji, pokud je projekt podáván nebo realizován jménem PF JU, včetně projektu, v němž PF JU vystupuje jako příjemce, spolupříjemce nebo partner externí či účelově určené podpory; dále o výzkum, který je součástí disertační práce v programu PF JU, a o výzkum s nezletilými či zvláště zranitelnými osobami prováděný zaměstnancem v rámci činnosti pro PF JU nebo doktorandem PF JU. Posouzení má být dokončeno před náborem, sběrem nebo jiným eticky relevantním postupem. Před podáním žádosti vždy ověřte aktuální znění pravidel na webu PF JU.

Bc./Mgr. kvalifikační práce: posouzení EK je výjimečný, nikoli standardní krok. Za etické provedení odpovídá především student; vedoucí práce dbá na pravidla v rozsahu své role a pracoviště zajišťuje předběžné posouzení při schvalování zadání. Podle R 253 je provádí vedoucí katedry. Je-li práce postoupena EK, student podá žádost s vyjádřením vedoucího; při nepostoupení zašle vedoucí katedry předsedovi zvolené EK stručné stanovisko. Žádost může být nutná také z jiného důvodu podle předpisů či požadavku oprávněného subjektu.

Poplatek za posouzení. Výši a podmínky poplatku, včetně možnosti snížení či prominutí, stanoví aktuální R 253. Protože se částka i platební údaje mohou změnit, před podáním vždy ověřte aktuální informace na webu PF JU.

Hlavní zdroje: JU R 253, metodický pokyn; PF JU, Opatření děkana o etice výzkumu a EK, čl. 1–2; PF JU, Pravidla pro žadatele, kap. 1

17. Jak funguje Etická komise PF JU

EK PF JU je podle fakultního opatření odborným poradním orgánem děkana; při posuzování jednotlivých žádostí jedná nezávisle a nestranně. Má nejméně čtyři členy, k projektu lze přizvat externího odborníka s poradním hlasem. Každou věc posuzují dva zpravodajové, ale rozhoduje celá komise v rozsahu členů oprávněných hlasovat. Střet zájmů se oznamuje a dotčený člen se posouzení ani hlasování neúčastní.

Oddělení vědy zajišťuje příjem, evidenci, kontrolu formální úplnosti, komunikaci, administraci poplatků a formální vyhotovení výstupů. Neúplná nebo zjevně neposouditelná žádost může být po dohodě s předsedou vrácena bez věcného projednání. Po formální kontrole zpravodajové připravují jeden konsolidovaný seznam připomínek; žadatel nemá dostávat několik paralelních a vzájemně rozporných e-mailů od jednotlivých členů.

Výsledkem může být souhlas, nesouhlas, vyjádření k etickým aspektům již realizovaného výzkumu nebo sdělení, že posouzení není potřebné či věc nespadá do působnosti EK. Zbývá-li jen drobná, mechanicky ověřitelná náprava bez změny rizikového profilu, může EK projekt interně schválit podmíněně doplněním; po ověření opravy se vydá běžné souhlasné stanovisko. Externí odborné stanovisko musí být, je-li vyžadováno, k dispozici před hlasováním a nelze je doplnit až poté.

Hlavní zdroje: PF JU, Opatření děkana o etice výzkumu a EK, čl. 2–8; PF JU, Manuál EK; WHO 2011 – doplňkový referenční rámec pro nezávislost a kvalitu etického posuzování zdravotně zaměřeného výzkumu

18. Jak připravit kvalitní žádost

Dobrá žádost je vnitřně konzistentní. Náborový text, popis metodiky, datová mapa a informovaný souhlas musí mluvit o stejném projektu. Interní retrospektivní rozbor agendy EK PF JU z let 2024–2026 zahrnoval 44 evidenčních čísel (přibližně 38 projektů); u přibližně 60 % případů, u nichž byl průběh doložen zápisem, bylo potřeba druhé čtení. Opakovaly se zejména nejasnosti v ukládání dat a souhlasů, nesoulad dokumentů, záměna anonymity a pseudonymizace, práce s nezletilými a nedostatečně popsaná rizika. Jde o interní orientační výchozí údaj, nikoli o obecnou statistiku etických komisí.

Krátká žádost je určena pro skutečně nízkorizikový výzkumný plán bez osobních či pseudonymizovaných dat, AV záznamů a vyšší zátěže. Krátkou cestu má i plánovaná aktivita v běžné výuce s anonymizací učitelem, anonymní sběr u dětí s aktivním souhlasem rodičů, nevratně anonymizovaná existující data a prodloužení projektu bez dalších změn. Úplná žádost se používá, jakmile je přítomen některý rizikový znak; bloky k vyplnění určí rozcestník. Středem je datová mapa.

- Před odesláním ověřte, že je určen jeden hlavní řešitel, všechny skupiny a fáze mají odpovídající informaci a souhlas a dokumenty neobsahují staré pasáže nebo komentáře.
- U dat napište konkrétní úložiště, přístup, dobu uchování a likvidaci; ne „budou bezpečně archivována“.
- U pseudonymizace uveďte, kdo drží klíč, kde je, kdo k němu má přístup a kdy bude zničen.
- U zátěže popište vstupní posouzení, kontraindikace, objektivní kritéria ukončení, kvalifikovaný dohled a první pomoc; je-li vyžadováno externí odborné stanovisko, musí být předloženo před hlasováním. Práce s lidským biologickým materiálem spadá podle R 253 do působnosti EK PřF JU.
- U práce Bc./Mgr. postoupené EK přiložte vyjádření vedoucího práce; doktorand vyjádření školitele nepřikládá. EK nemá suplovat běžnou metodickou práci vedoucího.

Hlavní zdroje: PF JU, krátká a úplná žádost; PF JU, Pravidla pro žadatele; PF JU, 10 nejčastějších chyb; PF JU, interní retrospektivní rozbor agendy EK 2024–2026

19. Retrospektivní výzkum, změny projektu a hranice role EK

Etická komise nemůže změnit minulost. Pokud byl výzkum dokončen bez prospektivního posouzení a časopis později žádá etické schválení, EK PF JU může podle fakultních pravidel vydat vyjádření k etickým aspektům realizovaného výzkumu a k plánovanému dalšímu využití dat, ale nikoli zpětné schválení. Výzkumník musí transparentně oddělit, co se již stalo, od toho, co se teprve plánuje.

Po souhlasném stanovisku zůstává odpovědnost na řešiteli. Podstatná změna, například nová skupina účastníků, vyšší riziko, nový typ citlivých údajů, jiný způsob sdílení nebo nová intervence, se před uskutečněním předkládá jako upravená žádost pod stejným evidenčním číslem. Jedno číslo tak zachovává celý životní cyklus věci.

EK PF JU není dozorujícím orgánem: neprovádí periodické přezkumy projektů, nekontroluje po letech, zda se nic nezměnilo, a aktivně nesleduje jejich realizaci. To však neznamená, že schválení je neomezené. Stanovisko se vztahuje k posouzené verzi a období realizace; povinnost oznámit podstatnou změnu má řešitel.

Hlavní zdroje: PF JU, Opatření děkana o etice výzkumu a EK, čl. 8; PF JU, Manuál EK, část o verzích a změnách; APA Ethics Code 8.01

V. Výzkumná integrita a publikování

Etická odpovědnost nekončí posledním účastníkem. Důvěryhodnost vědy se rozhoduje při analýze, autorství, recenzním řízení, sdílení dat a opravách chyb.

20. Vymýšlení dat, falšování, plagiátorství a problematické výzkumné praktiky

Tři klasické formy závažného porušení integrity jsou vymýšlení dat či případů (fabrication), falšování materiálů, postupů nebo dat (falsification) a plagiátorství (plagiarism), tedy přivlastnění cizí práce, myšlenek či textu bez odpovídajícího přiznání. JU R 432 označuje plagiátorství, prezentaci cizích výsledků jako vlastních a falšování výsledků za naprosto nepřípustné. APA 8.10 zakazuje vymýšlení dat a požaduje opravu významných chyb; 8.11 zakazuje plagiátorství.

Mezi závažným porušením integrity a poctivou vědou je široká oblast problematických výzkumných praktik: účelové vyřazování dat, účelové zkoušení mnoha analytických variant (p-hacking), selektivní vykazování, dodatečné vydávání hypotéz za předem stanovené (HARKing), nadměrné rozdělování výsledků, zatajování změn analytického plánu nebo zavádějící vizualizace. Ne všechny tyto postupy jsou automaticky totožné s formálním porušením integrity, ale mohou výrazně snížit spolehlivost a transparentnost výzkumu. ALLEA 2023 pracuje s širším rámcem dobré výzkumné praxe a MŠMT výslovně upozorňuje na neetickou fragmentaci publikací.

Praktická obrana není jen morální apel. Pomáhá předem stanovený analytický plán, preregistrace tam, kde dává smysl, verzování kódu, uchování původních dat, reprodukovatelný analytický postup, otevřené přiznání exploratorních analýz a kultura, v níž negativní výsledek není kariérním selháním.

> Hlavní zdroje: JU R 432, čl. IV; APA Ethics Code 8.10–8.13; ALLEA 2023; MŠMT, Etický rámec výzkumu; Singapore Statement 2010

21. Autorství, spoluautorství a vztah student–školitel

Autorství je odpovědnost, ne odměna za status. APA 8.12 požaduje, aby autorství a pořadí odrážely skutečný vědecký nebo profesionální přínos; samotná institucionální funkce autorství neospravedlňuje. U článku podstatně založeného na doktorské disertaci má být student s výjimkou zvláštních okolností prvním autorem a otázka publikačního kreditu se má diskutovat včas a průběžně.

V pedagogickém prostředí je obzvlášť důležité vyhnout se dvěma extrémům. Prvním je čestné či „darované“ autorství (gift authorship), kdy se vedoucí automaticky připíše bez podstatného přínosu. Druhým je opačná situace, kdy student využije rozsáhlý koncepční, metodický nebo analytický přínos školitele a publikuje bez odpovídajícího kreditu. Nejlepší prevencí je dohoda o rolích, autorství, datech a plánovaných výstupech na začátku a její revize při změně práce.

Přínosy, které nedosahují úrovně autorství, se mají přiznat v poděkování nebo v přehledu příspěvků jednotlivých osob. U týmů napříč institucemi je vhodné dopředu řešit, kdo odpovídá za konkrétní části, kdo může data znovu použít a kdo komunikuje s časopisem. Montrealské prohlášení doporučuje tyto otázky vyjednat předem, nikoli až po dokončení analýzy.

> Hlavní zdroje: APA Ethics Code 8.12; ČAPV, publikační část etického kodexu; ALLEA 2023; Montreal Statement 2013; COPE Core Practices – Authorship and Contributorship

22. Publikační etika, recenzní řízení, střet zájmů a opravy

Publikační etika zahrnuje pravdivost vykazování výsledků, transparentní autorství, deklaraci střetu zájmů, respekt k duševnímu vlastnictví, důvěrnost recenzního řízení a odpovědnost za opravy. Základní postupy COPE pokrývají mimo jiné podezření na porušení integrity, autorství, střety zájmů, data a reprodukovatelnost, etický dohled, duševní vlastnictví, recenzní řízení a opravy po zveřejnění.

Recenzent pracuje s důvěrným materiálem. APA výslovně stanoví, že recenze nemá být napsána generativní AI a že vložení předloženého rukopisu do generativního AI nástroje porušuje důvěrnost recenzního řízení. Stejná logika platí pro grantové návrhy, neveřejné studentské práce, osobní údaje a interní materiály: před použitím externího AI je nutné ověřit oprávnění a pravidla instituce.

Chyba po publikaci není sama o sobě etickým selháním. Etickým problémem se stává její zatajování nebo odmítnutí přiměřené opravy. APA 8.10(b) požaduje při zjištění významné chyby podniknout rozumné kroky k opravě, stažení publikace (retrakci), erratu nebo jinému vhodnému mechanismu. APA 8.13 současně zakazuje publikovat jako původní data, která již byla dříve zveřejněna, aniž by to bylo řádně přiznáno; standard 8.15 ukládá recenzentům chránit důvěrnost a vlastnická práva k posuzovaným materiálům. Reputaci vědy posiluje kultura, v níž je korekce považována za součást sebeopravy vědy, nikoli za automatické přiznání závažného pochybení.

> Hlavní zdroje: COPE Core Practices; APA Ethics Code 8.10–8.15, zejména 8.13 a 8.15; APA Guidance for Preparing a Review; JU R 432 – posuzovatelská a hodnotící činnost; JU R 493

23. Otevřená věda, preregistrace, FAIR data a sdílení

Otevřená věda podporuje transparentnost, dostupnost metod, preregistraci, sdílení kódu a tam, kde je to vhodné, i dat. Otevřenost však není synonymem zveřejnění všeho. Údaje účastníků mohou být chráněny souhlasem, GDPR, smlouvou, duševním vlastnictvím nebo rizikem zpětné identifikace. FAIR principy znamenají dohledatelnost, dostupnost, interoperabilitu a opětovnou použitelnost; „dostupnost“ přitom může zahrnovat autentizaci a řízení oprávnění, pokud je to potřeba.

Preregistrace pomáhá odlišit konfirmační a exploratorní analýzy, ale není zárukou kvality a nebrání legitimní změně plánu. Změnu je třeba přiznat a vysvětlit. Formát registrovaných zpráv (Registered Reports) posouvá část recenzního řízení před znalost výsledků a může omezovat publikační zkreslení. U kvalitativního výzkumu lze obdobně transparentně dokumentovat vývoj kódovacího rámce, reflexivní rozhodnutí a analytickou stopu, aniž by se z kvalitativní práce mechanicky dělala preregistrovaná hypotézová studie.

Sdílení dat má být naplánováno už v souhlasu a datové mapě. U otevřeného repozitáře je nutné odlišit skutečně anonymizovanou datovou sadu od pseudonymizované. Úplné rozhovorové transkripty mohou zůstat vysoce identifikovatelné i po odstranění jmen; bezpečnější může být sdílení kódu, syntetických příkladů, agregací, metadat a řízený přístup k citlivým datům.

> Hlavní zdroje: ALLEA 2023; FAIR Guiding Principles, Wilkinson et al. 2016 / GO FAIR; APA Ethics Code 8.14; GDPR, čl. 5 a 89; BERA 2024

VI. Umělá inteligence ve studiu a výzkumu

AI může významně pomáhat, ale nemění základní pravidlo: člověk zůstává autorem rozhodnutí, garantem pravdivosti a odpovědnou osobou za data, zdroje a dopady.

24. Co AI mění a co nemění

Generativní AI urychluje rešerše, jazykové úpravy, programování, shrnování, návrhy analýz a tvorbu různých druhů obsahu. Současně přináší vymyšlené nebo nepřesné informace, neověřené citace, systematická zkreslení, nejistý původ tréninkových dat, riziko úniku důvěrných informací a tendenci vytvářet velmi přesvědčivý text i tehdy, když je věcně chybný. Eticky proto není nejdůležitější otázka „použil/a jsem AI?“, ale „jakou poznávací a rozhodovací roli AI měla, co do ní vstoupilo a kdo výstup ověřil“.

AI nemůže převzít autorství ani odpovědnost. Publikační pravidla APA výslovně stanoví, že AI nemůže být autorem a že lidští autoři odpovídají za správnost a musí ověřit informace i citace. JU R 640 staví na stejném principu: student zůstává odpovědný za obsah, musí být schopen obhájit postup a podstatné použití AI transparentně deklarovat a podle kategorie popsat.

AI může měnit i samotný výzkumný objekt. Pokud chatbot vstupuje do intervence, generuje podněty pro účastníky, hodnotí jejich odpovědi nebo rozhoduje o přístupu ke službě, nejde už jen o kancelářský nástroj výzkumníka. Je třeba řešit validitu, systematická zkreslení, transparentnost vůči účastníkům, ochranu dat, možnost lidského zásahu a případně nařízení EU o umělé inteligenci (AI Act). Výzkum „o AI“ se tím může stát výzkumem, v němž AI sama působí na lidi.

Hlavní zdroje: JU R 640; APA Publishing Policies – generative AI; European Commission, ERA Living Guidelines 2026; ALLEA 2023

25. Pravidla AI na JU: studentské práce a informační bezpečnost

Opatření rektora R 640 ze dne 21. 5. 2026 stanoví pro studentské práce tři kategorie použití. První je AI jako nástroj formální podpory, například kontrola pravopisu či základní stylistická úprava; použití se deklaruje v úvodním prohlášení, obvykle bez detailního metodického popisu. Druhá je informačně-analytická kategorie, například vyhledávání, překlad, analýza publikací nebo některé datové úlohy; student výstupy ověřuje a podrobněji je popisuje, pokud se významně promítly do obsahu. Třetí je AI jako nástroj tvorby originálního obsahu, například návrh struktury, tvorba či interpretace dat, kód nebo obrazový obsah; použití se deklaruje a vždy podrobně specifikuje v metodické části.

R 640 současně vymezuje nepřípustné použití, zejména generování klíčových částí práce jako náhradu vlastního tvůrčího procesu, používání neexistujících citací a vkládání citlivých, osobních nebo interních dat JU do nepovolených nástrojů. Student musí ověřovat správnost zdrojů a být schopen při obhajobě vysvětlit postup. Zadavatel práce může použití AI transparentně omezit nebo zakázat pro konkrétní úlohu, pokud je to uvedeno v zadání či příslušném pravidle.

Přechodné pravidlo je důležité: R 640 se vztahuje na studentské práce zadané od jeho účinnosti. U prací zadaných dříve se podle data zadání nadále postupuje podle R 567 a příslušných bezpečnostních pravidel. Při pochybnosti proto nejprve ověřte datum zadání práce.

Bezpečnostní vrstvu stanoví ISMS-S-007, verze 1.1 účinná od 13. 7. 2026, určená všem uživatelům JU. Pro citlivá, osobní nebo interní data JU je podle této verze dovoleno použít pouze Microsoft 365 Copilot přes univerzitní účet v režimu s ochranou podnikových dat (Enterprise Data Protection), který je označen zeleným štítkem. Ne všechny modely dostupné v rozhraní musí tuto ochranu poskytovat. Jiné veřejné AI služby lze používat pro běžné, necitlivé informace, nikoli však pro citlivá, osobní nebo interní data JU. Protože seznam služeb a bezpečnostní pravidla se mohou měnit, před zpracováním chráněných dat vždy ověřte aktuální dokumentaci JU.

Kategorie JU	Typické použití	Co musí student udělat
1. Formální podpora	pravopis, základní gramatika/styl, obdobné formální nástroje	deklarovat; detailní metodický popis zpravidla není nutný, není-li zadáním požadován
2. Informačně-analytická	orientační hledání, překlad, shrnování/analýza publikací, některé datové úlohy	deklarovat; ověřit; metodicky popsat, pokud má výstup významný obsahový vliv
3. Tvorba originálního obsahu	návrhy obsahu a struktury, interpretace či tvorba dat, generování kódu/obrázků	deklarovat a vždy podrobně specifikovat v metodické části; plně ověřit

Hlavní zdroje: JU R 640, čl. 2–7 a přílohy; JU ISMS-S-007, verze 1.1 účinná 13. 7. 2026; JU R 493

26. Co požadují APA, Evropská komise a UNESCO

APA v politice Artificial Intelligence and the Field of Psychology, schválené Council of Representatives v srpnu 2024, zdůrazňuje, že psychologie má aktivně přispívat k bezpečnému a spravedlivému rozvoji AI a řešit dopady na duševní pohodu, soukromí a psychologickou praxi i výzkum. Nejde o detailní návod k používání konkrétních nástrojů, ale o profesní rámec: omezovat škodlivé dopady, chránit lidi a využívat psychologické poznání k hodnocení technologií.

Publikační pravidla APA jsou konkrétnější: relevantní použití generativní AI při přípravě rukopisu má být transparentně uvedeno podle pravidel APA a konkrétního časopisu; AI nemůže být autorem; autor odpovídá za správnost a ověřuje informace i citace. Předložený rukopis se nesmí vkládat do generativního AI nástroje, protože by to porušilo důvěrnost publikačního procesu. APA také výslovně uvádí, že recenze nemá být napsána generativní AI.

Evropská komise vydala v květnu 2026 třetí vydání Living Guidelines on the Responsible Use of Generative AI in Research. Jádrem jsou odpovědnost, transparentnost a výzkumná integrita; třetí vydání výslovně reaguje také na rizika skrytých instrukcí a používání AI třetími osobami při schůzkách a správě informací. Doporučení UNESCO k etice AI staví na lidských právech a důstojnosti, spravedlnosti, transparentnosti, lidském dohledu, soukromí a udržitelnosti; Guidance for Generative AI in Education and Research doporučuje přístup zaměřený na člověka, ochranu soukromí a věkovou přiměřenost. U zdravotně orientovaného psychologického výzkumu jsou vhodným doplňkovým rámcem také doporučení WHO Ethics and governance of artificial intelligence for health (2021) a doporučení pro velké multimodální modely (2024).

Hlavní zdroje: APA AI Policy 2024; APA Publishing Policies; APA Guidance for Preparing a Review; European Commission, ERA Living Guidelines, 3rd ed., May 2026; UNESCO Recommendation on the Ethics of AI; UNESCO Guidance for Generative AI in Education and Research, 2023; WHO AI guidance 2021 a 2024

27. AI Act a univerzitní prostředí

Nařízení (EU) 2024/1689 o umělé inteligenci (AI Act) je právní rámec pro poskytovatele a subjekty nasazující AI systémy v EU. Samo neurčuje, zda student smí použít ChatGPT k parafrázi kapitoly diplomové práce; tuto otázku na JU řeší především R 640 a zadání práce. AI Act je podstatný zejména tehdy, když univerzita AI systém vyvíjí, uvádí do provozu nebo používá k rozhodování o lidech.

AI Act je obecně použitelný od 2. 8. 2026, jednotlivé části však mají odlišný harmonogram. Povinnost podporovat gramotnost v oblasti AI a většina zakázaných praktik se uplatňují od 2. 2. 2025; některé nově doplněné zákazy zavedené nařízením (EU) 2026/1744 se použijí od 2. 12. 2026. Povinnosti pro vysoce rizikové systémy podle čl. 6 odst. 2 a přílohy III se použijí od 2. 12. 2027 a pro systémy podle čl. 6 odst. 1 a přílohy I od 2. 8. 2028. Při praktickém použití je proto nutné pracovat s aktuálním konsolidovaným zněním.

V příloze III jsou mezi vysoce rizikovými způsoby použití ve vzdělávání mimo jiné systémy pro přístup nebo přijetí do vzdělávacích institucí, hodnocení výsledků učení s vlivem na další vzdělávací postup, určování vhodné úrovně vzdělání a sledování či odhalování zakázaného chování při zkouškách. AI Act

také zakazuje odvozování emocí z biometrických dat v pracovních a vzdělávacích institucích s úzkou výjimkou pro medicínské nebo bezpečnostní důvody. To je důležité například pro systémy sledující zapojení studentů nebo automatizovaný dohled při zkouškách.

AI Act současně v čl. 2 odst. 6 vylučuje systémy nebo modely specificky vyvinuté a uvedené do provozu výhradně pro účely vědeckého výzkumu a vývoje. Výjimka však není univerzální „akademická imunita“: GDPR, etické posouzení, kybernetická bezpečnost, smluvní závazky a pravidla pro skutečné nasazení na osoby mohou nadále dopadat. Jakmile systém slouží k reálnému rozhodování v instituci, je nutné právní roli znovu posoudit.

Hlavní zdroje: EU AI Act, nařízení (EU) 2024/1689 ve znění nařízení (EU) 2026/1744, zejména čl. 2, 4–6, 50, 113 a příloha III; European Commission, AI Act application timeline; JU R 640

28. AI při rešerši, psaní, programování a analýze dat

AI je dobrý orientační pomocník, ale slabý konečný pramen. Při rešerši lze využít generování vyhledávacích výrazů, vysvětlení pojmů, předběžné třídění seznamů nebo pomoc s překlady. Každé tvrzení a bibliografický údaj však musí být ověřen v primárním zdroji. Citovat neexistující článek, DOI nebo stránku je stejné pochybení bez ohledu na to, zda chybu vytvořil člověk nebo model. APA i JU výslovně ponechávají odpovědnost za ověření na člověku.

Při psaní je potřeba rozlišit korekturu od generování argumentace. Oprava překlepů je jiný typ použití než vytvoření teoretického rámce nebo interpretace výsledků. Transparentnost má odpovídat významu AI pro vznik vědeckého obsahu: čím více AI ovlivnila argumentaci nebo analýzu, tím podrobněji popište nástroj, účel, rozsah, důležité nastavení či verzi a způsob lidské kontroly. Uchovat každou instrukci pro model zpravidla není nutné, ale u reprodukovatelné analýzy může být klíčová instrukce (prompt) nebo skript součástí metodiky.

U programování je AI pomocník podobně jako jiné nástroje, ale vygenerovaný kód musí být testován. Neviditelná chyba v transformaci dat nebo statistickém skriptu může poškodit celý výsledek. U kvalitativní analýzy může AI pomáhat s návrhem kódů, shrnováním nebo vyhledáním vzorců, ale výzkumník musí popsat roli modelu a nesmí vkládat identifikovatelné přepisy rozhovorů do nepovolené služby. Reflexivní kvalitativní analýza navíc nemůže být redukována na to, že „model vytvořil kódy“, bez lidské interpretace a dohledatelného záznamu analytických rozhodnutí.

Reprodukovatelnost AI. Pokud AI zásadně ovlivní analýzu, zaznamenejte alespoň nástroj/model, datum nebo verzi, účel použití, klíčovou instrukci (prompt), vstupní typ dat a způsob validace výstupu. U citlivých dat současně respektujte omezení bezpečnosti a nezveřejňujte chráněný obsah jen kvůli reprodukovatelnosti.

Hlavní zdroje: JU R 640; APA Publishing Policies – generative AI; EC ERA Living Guidelines 2026; ALLEA 2023

29. AI, osobní údaje a práce s účastníky

Největší praktické riziko vzniká při vkládání dat lidí do služby, jejíž smluvní, bezpečnostní a datové parametry výzkumník nezná. Jméno není jediným identifikátorem. Transkript hlasu, detailní kazuistika, fotografie domácnosti, studentské číslo, kombinace diagnózy a školy nebo projektová dokumentace mohou být osobními či interními údaji. JU R 640 a ISMS-S-007 proto omezují použití AI pro citlivá, osobní a interní data na povolené univerzitně zabezpečené řešení.

Ani anonymizace nesmí být pouze kosmetická. Pokud před vložením do AI odstraníte jméno, ale ponecháte jedinečné kombinace událostí, přesné citace, zaměstnavatele nebo lokalitu, data mohou být stále identifikovatelná. Důležité je také rozlišit službu, která pouze zpracovává data v rámci smluvního institucionálního prostředí, od veřejného spotřebitelského rozhraní, kde mohou platit jiné podmínky.

Pokud AI přímo komunikuje s účastníkem, generuje intervenční obsah nebo analyzuje jeho odpovědi v reálném čase, má být tato role součástí etického posouzení a účastník má dostat informaci odpovídající významu AI pro jeho účast a případná rozhodnutí. AI Act v čl. 50 obsahuje zvláštní transparentnostní

povinnosti pro některé systémy a situace; konkrétní povinnost informovat osobu, že komunikuje s AI, je v čl. 50 odst. 1 formulována primárně jako povinnost poskytovatele systému, nelze ji proto mechanicky přenést na každý výzkumný scénář. Etická transparentnost vůči účastníkovi však zůstává samostatným požadavkem. U citlivých oblastí je třeba předem řešit chybný nebo škodlivý výstup, lidský dohled a možnost kontaktovat člověka.

> Hlavní zdroje: JU R 640; JU ISMS-S-007; GDPR; EU AI Act, čl. 50; APA Responsible Use of AI in Assessment: A Practical Overview, 2026; UNESCO Recommendation on the Ethics of AI

30. AI v psychologickém a pedagogickém hodnocení

AI může skórovat otevřené odpovědi, shrnovat rozhovory, vyhledávat vzorce, adaptovat testování nebo navrhovat interpretaci. Právě proto je hodnocení vysoce citlivá oblast: chyba může ovlivnit vzdělávací dráhu, diagnózu, práci nebo přístup ke službě. Dokument APA Committee on Psychological Tests and Assessment Responsible Use of AI in Assessment: A Practical Overview (2026) vymezuje osm oblastí: transparentnost a odpovědnost; systematická zkreslení a spravedlnost; soukromí a důvěrnost; informovaný souhlas; kompetence a školení; lidský dohled; dopad na aplikovanou či klinickou práci; průběžné zlepšování. Jde o odborný report APA Committee on Psychological Tests and Assessment; není sám o sobě závazným profesním standardem.

Pro univerzitu je relevantní i AI Act. Některé systémy pro přijímání, hodnocení výsledků učení, rozhodování o úrovni vzdělávání a automatizovaný dohled při zkouškách jsou v příloze III zařazeny mezi vysoce rizikové způsoby použití, i když konkrétní klasifikace závisí na účelu a zákonných výjimkách a plné povinnosti této části se po změnách roku 2026 uplatní od 2. 12. 2027. Zákaz odvozování emocí z biometrických dat ve vzdělávacích institucích je samostatnou zakázanou praktikou s úzkou výjimkou pro medicínské či bezpečnostní důvody.

Etická komise při výzkumu AI hodnoticího systému nemá nahrazovat validaci testu ani kontrolu souladu s právními požadavky, ale musí se ptát: kdo je ovlivněn, jak je zajištěna spravedlnost napříč skupinami, jak se ověřuje přesnost, zda je člověk schopen rozhodnutí přezkoumat a změnit, jak jsou chráněna data a jak se účastník dozví, že AI hraje významnou roli. Pokud výstup AI vede k výlučně automatizovanému rozhodnutí s právními nebo obdobně významnými účinky, je nutné posoudit také čl. 22 GDPR a jeho výjimky a záruky, včetně možnosti lidského zásahu. Vysoká technická přesnost sama o sobě není důkazem etické přijatelnosti.

> Hlavní zdroje: APA Committee on Psychological Tests and Assessment, Responsible Use of AI in Assessment: A Practical Overview, 2026 (nezávazný informační a metodický materiál); EU AI Act, čl. 5 a příloha III; GDPR, čl. 22; UNESCO Recommendation on the Ethics of AI; JU R 640

VII. Praktické rozhodování

Následující situace nejsou právními stanovisky. Ukazují způsob uvažování a propojení pravidel, který lze přenést na vlastní projekt.

31. Modelové situace

Situace	Jak uvažovat / doporučený postup
Anonymní dotazník dospělým, nefinancovaný vlastní výzkum zaměstnance	Data jsou anonymní od vzniku, žádná nahrávka ani citlivá intervence. Podle fakultních pravidel nejde automaticky o povinné posouzení jen proto, že autor pracuje na PF JU; může však být vyžádáno vydavatelem či partnerem. Pokud očekáváte takový požadavek, žádejte prospektivně. Krátká žádost je typicky vhodná.
Bakalářská práce se žáky ZŠ	U Bc./Mgr. práce je EK výjimečný krok, nikoli běžná součást vedení práce. Za etické provedení odpovídá především student; vedoucí práce dbá na pravidla v rozsahu své role a pracoviště zajišťuje předběžné posouzení. Podle R 253 je provádí vedoucí katedry. Je-li práce postoupena EK, student přikládá vyjádření vedoucího. U výzkumu s dětmi se očekává aktivní souhlas rodiče a věkově přiměřený souhlas dítěte.
Disertace s dospělými účastníky	Výzkum, který je součástí disertační práce v programu PF JU, musí být prospektivně eticky posouzen, i když je nefinancovaný a účastníci jsou dospělí. Vyjádření školitele se nepřikládá.
Doktorand dělá mimo disertaci projekt s dětmi	U dětí či zvláště zranitelných osob je fakultní povinnost širší: výzkum v rámci doktorského studia podléhá prospektivnímu posouzení i mimo vlastní disertaci.
Pracovní list ve výuce, data anonymizuje učitel	Je-li aktivita běžnou zátěží, tým dostane pouze nevratně anonymní data, nejsou individuální důsledky a rodiče jsou informováni, může EK předem připustit režim bez individuálního rodičovského souhlasu. Lze použít krátkou žádost, nejsou-li jiné rizikové znaky. Ne u vlastního výzkumu k závěrečné práci (R 655).
Archivní výsledky starších zápočtů	Jde o sekundární využití. Nejdřív řešte oprávnění k přístupu, původní účel a riziko zpětné identifikace. Preferujte nevratnou anonymizaci před předáním týmu. Samotná možnost technicky data exportovat neznamená právo je použít.
Rozhovory o traumatu s audiozáznamem	Úplná žádost. Je třeba popsat psychickou zátěž, dobrovolnost, kritéria ukončení, podporu při psychické tísni, zdůvodnění nahrávání, přenos, úložiště, přístup a výmaz. Přepis může zůstat identifikovatelný i bez jména.
Zátěžový test „do vyčerpání“	Obecná věta nestačí. Potřebujete konkrétní protokol, vstupní posouzení, kontraindikace, objektivní kritéria ukončení, odborný dohled a první pomoc; je-li externí odborné stanovisko vyžadováno, musí být před hlasováním. Lidský biologický materiál EK PřF JU.
AI vytvoří rešerši a 20 citací	AI výstup je pouze start. Každou citaci je nutné dohledat v primárním zdroji; neexistující citace jsou nepřípustné. Použití se podle R 640 deklaruje a podle významu popíše. AI nelze uvést jako autora.
LLM má kódovat přepisy rozhovorů	Nejdřív klasifikujte data. Pokud jsou osobní, citlivá nebo interní, použijte pouze aktuálně povolené univerzitní řešení a zvažte, zda lze data předem anonymizovat. V metodice popište roli modelu, lidskou kontrolu a způsob ověření kódů.
AI skóruje studenty a výsledek rozhoduje o jejich postupu	Kromě metodické validity řešte zkreslení, vysvětlitelnost, lidský dohled a právo na přezkum. Může jít o způsob použití podle přílohy III AI Actu; plné povinnosti pro vysoce rizikové systémy podle přílohy III se uplatní od 2. 12. 2027, ale ostatní právní a etické povinnosti platí již nyní.
Recenzent vloží rukopis do veřejného AI nástroje	Ne. APA výslovně považuje vložení předloženého rukopisu do generativní AI za porušení důvěrnosti recenzního řízení. Stejná opatrnost je namístě u neveřejných grantů a jiných chráněných materiálů.

Hlavní zdroje: PF JU, Opatření + Pravidla + formuláře; JU R 253 a R 640; APA Ethics Code a APA AI policies; GDPR; EU AI Act

32. Kontrolní seznam před sběrem, publikací a použitím AI

Kontrolní seznam nenahrazuje odborný úsudek. Jeho smyslem je zachytit typické slepé skvrny předtím, než způsobí etický problém nebo další kolo posouzení.

Před náborem a sběrem dat

- Je jasná vědecká otázka a je zátěž účastníků přiměřená očekávané informační hodnotě?
- Vím, zda je potřeba EK a zda je příslušná právě EK PF JU? Pokud ano, mám stanovisko před náborem/sběrem/intervencí?
- Je nábor skutečně dobrovolný a existuje zvláštní ochrana tam, kde mám nad účastníky hodnoticí nebo jinou moc?
- Rozumí účastník informaci? U dětí existuje aktivní rodičovský souhlas i věkově přiměřený souhlas dítěte, nebo EK předem schválila zvláštní režim?
- Mám datovou mapu: co, kdo, kde, do kdy, co potom? Je každý identifikátor nezbytný?
- Jsou rizika, kritéria ukončení, dohled a dostupná pomoc popsány konkrétně?
- Jsou role spolupracujících institucí, předávání dat a odpovědnost dohodnuty předem?

Před analýzou a publikací

- Je analytický postup dohledatelný a změny oproti původnímu plánu přiznané?
- Nezaměňuji exploratorní nález za předem stanovenou hypotézu?
- Jsou výsledky vykázány úplně, včetně relevantních negativních či nepotvrzujících zjištění?
- Je autorství založeno na skutečném příspěvku a bylo prodiskutováno se studenty a partnery?
- Mohu sdílet data v navržené podobě bez porušení soukromí, souhlasu, smlouvy nebo práv duševního vlastnictví? FAIR neznamená automaticky veřejná nezpracovaná data.
- Pokud jsem objevil významnou chybu, mám plán na opravu, erratum nebo stažení publikace podle závažnosti?

Před použitím AI

- Jakou roli AI má: formální, informačně-analytickou, nebo tvorbu originálního obsahu?
- Vkládám osobní, citlivá, interní, neveřejná nebo cizí důvěrná data? Pokud ano, je nástroj podle aktuálních pravidel JU skutečně povolen?
- Ověřil/a jsem fakta, výpočty, kód a všechny citace proti primárním zdrojům?
- Dokážu použití transparentně popsat a obhájit? Je lidský přínos a rozhodování skutečné, nikoli formální?
- Nemá výstup AI přímý dopad na účastníky, studenty nebo klienty? Pokud má, řeším systematická zkreslení, transparentnost, přezkum a lidský dohled?
- Je použití slučitelné se zadáním práce, politikou časopisu/konference a případnými povinnostmi AI Actu?

Hlavní zdroje: PF JU, 10 nejčastějších chyb; JU R 640; ALLEA 2023; APA/BERA; GDPR

33. Kam se obrátit: rychlá orientace

Otázka	První kontakt / zdroj
Musím podat žádost EK? Který formulář?	Oddělení vědy PF JU; Pravidla EK PF JU pro žadatele; JU R 253.
Je výzkum eticky přijatelný, mám neobvyklé riziko nebo zranitelnou skupinu?	EK PF JU; u oborově specifického rizika může být potřebný externí odborník nebo jiná příslušná EK.
Jaký právní titul GDPR? Kdo je správce? Lze předat data partnerovi?	Pověřenec JU pro ochranu osobních údajů / odpovědná právní či datová podpora; GDPR a aktuální interní pravidla.
Mohu vložit tato data do AI nebo cloudové služby?	Aktuální ISMS-S-007, správce IT/kybernetické bezpečnosti a pověřenec; u studentské práce také R 640.
Komu patří software, databáze, metodika nebo jiný výsledek?	R 493 a Kancelář transferu technologií JU.
Jak deklarovat AI ve studentské práci?	R 640, zejména čl. 2 a 6 a přílohy; zadání konkrétní práce.
Jak řešit autorství či publikační spor?	Nejdřív týmová dohoda a vedoucí/pracoviště; profesní rámce APA/COPE/ALLEA; závažné případy podle příslušných postupů JU.
Mám podezření na porušení Etického kodexu JU?	Nezaměňovat s projektovou EK. Postupuje se podle orgánů a procedur určených Etickým kodexem a předpisy JU.

Hlavní zdroje: JU a PF JU aktuální webové stránky; PF JU, Opatření děkana, čl. 2 odst. 3; JU R 432, R 253, R 493, R 640, ISMS-S-007

VIII. Přehled a zdroje

Níže jsou odděleny zdroje právní a institucionální od profesních doporučení. Odkazy jsou zvoleny na primární nebo oficiální stránky, pokud jsou dostupné.

34. Komentovaný přehled klíčových dokumentů

JU a PF JU

JU R 432 – Etický kodex JU. Základní hodnotový rámec univerzity, vztahuje se přiměřeně na akademiky, studenty a další pracovníky. Výslovně uvádí, že nejde o právní předpis. Pro výzkum je klíčová část o objektivitě, nepodjatosti, uznání přínosu druhých, zákazu plagiátorství/falšování a spravedlivé hodnotitelské činnosti.

JU R 253 – metodický pokyn pro stanoviska k výzkumným projektům/studiím. Určuje systém fakultních etických komisí, tematickou působnost, základní podklady, předběžné posouzení Bc./Mgr. prací a aktuální poplatek. Nové fakultní opatření od 1. 10. 2026 tento rámec konkretizuje pro PF JU.

JU R 640 a ISMS-S-007. R 640 upravuje AI ve studentských pracích a transparentnost použití; ISMS-S-007 řeší bezpečnost a práci s citlivými/osobními/interními daty. Je nutné číst je společně a sledovat aktuální verzi bezpečnostních pravidel.

Český právní rámec

Vedle GDPR je ve výzkumu často relevantní občanský zákoník, zejména ochrana osobnosti, podoby a soukromí (§ 81, § 84–90), zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, a podle povahy výstupu také autorský zákon. Ve studentských pracích může závažné nepoctivé jednání vést k disciplinárnímu řízení podle zákona o vysokých školách; u již úspěšně vykonané státní zkoušky zákon v § 47c upravuje za vymezených podmínek řízení o vyslovení její neplatnosti. Tyto režimy se nepřekrývají automaticky a vždy je třeba vycházet z konkrétní situace.

Evropské právo a integrita

GDPR je primární evropský právní rámec osobních údajů. ALLEA 2023 je mezioborový evropský standard integrity, nikoli zákon, ale Evropská komise jej používá jako referenční standard pro výzkum financovaný EU. AI Act je právní regulace určitých rolí a způsobů použití AI; pro běžné použití AI studentem je však zásadní místní akademické pravidlo, nikoli mechanický odkaz na AI Act.

Profesní standardy

Etický kodex APA je významný profesní referenční standard zejména pro psychologii, ale není českým právním předpisem a jeho formální profesní vymahatelnost závisí na příslušném profesním a jurisdikčním rámci. BERA 2024 a ČAPV jsou zvlášť relevantní pro pedagogický výzkum. COPE je silným zdrojem pro publikační etiku, AoIR pro internetový výzkum. WHO, CIOMS a Helsinská deklarace jsou primárně zdravotní a medicínské rámce; ve společenskovědním manuálu slouží jako reference tam, kde se projekt blíží zdravotnímu, biologickému nebo výrazně zátěžovému výzkumu.

AI

Pro AI ve výzkumu je vhodné spojit čtyři pohledy: místní pravidla JU, která určují podmínky studentských prací a ochrany dat; profesní odpovědnost APA; výzkumnou integritu v ERA Living Guidelines 2026; a širší lidskoprávní a etický rámec UNESCO. Responsible Use of AI in Assessment: A Practical Overview (2026) je užitečný pro psychologické a pedagogické hodnocení, ale jde o odborný report APA Committee on Psychological Tests and Assessment, nikoli o samostatný závazný profesní standard. Pro zdravotně orientované použití AI jsou relevantní také doporučení WHO z let 2021 a 2024.

> Hlavní zdroje: dokumenty uvedené v následující bibliografii.

Poznámka k časové platnosti

Pravidla AI, kybernetické bezpečnosti a ochrany dat se mění rychleji než tradiční etické kodexy. U AI Actu tento manuál vychází z konsolidovaného znění k 27. 7. 2026 a zohledňuje nařízení (EU) 2026/1744. EDPB Guidelines 1/2026 byly v době vydání tohoto manuálu stále zveřejněny jako konzultační znění; veřejná konzultace skončila 25. 6. 2026. U interních pravidel JU a PF JU je vždy rozhodující aktuální oficiálně zveřejněná verze.

Doporučený minimální „balíček" před vlastním výzkumem na PF JU

- Přečíst relevantní část Pravidel EK PF JU pro žadatele a rozhodnout, zda je nutná krátká nebo úplná žádost.
- Při práci s osobními údaji určit roli podle GDPR, právní titul a datovou mapu; při nejasnosti konzultovat pověřence.
- Pokud používáte AI, přečíst aktuální R 640 a ISMS-S-007; před vložením údajů účastníků ověřit, zda je nástroj i konkrétní režim povolen.
- Při výzkumu s dětmi, zranitelnými osobami, klamáním, zdravotní zátěží nebo přeshraničním sdílením dat nepovažovat obecný kontrolní seznam za náhradu odborné konzultace.
- Před publikací ověřit autorství, transparentnost změn analytického plánu, pravidla časopisu pro AI a podmínky sdílení dat.

> Hlavní zdroje: PF JU a JU dokumenty v aktuálním znění; primární právní předpisy a profesní dokumenty podle typu projektu

Etika kvalitního výzkumu není jen soubor zákazů. Je to způsob, jak navrhnout výzkum tak, aby byl současně vědecky hodnotný, férový k lidem a obhajitelný před kolegy i veřejností.

35. Primární právní, institucionální a odborné zdroje

PF JU a Jihočeská univerzita

PF JU 2026a. Pedagogická fakulta JU. Opatření děkana o etice výzkumu a Etické komisi PF JU. Fakultní opatření upravující etiku výzkumu a činnost Etické komise PF JU; při používání vždy ověřte aktuální zveřejněné znění.

Oficiální zdroj: www.pf.jcu.cz

PF JU 2026b. Pedagogická fakulta JU. Pravidla EK PF JU pro žadatele. Fakultní metodický dokument účinný od 1. 11. 2026.

Oficiální zdroj: www.pf.jcu.cz

PF JU 2026c. Pedagogická fakulta JU. Manuál Etické komise PF JU. Procesní a metodická pravidla EK platná od 1. 11. 2026.

Oficiální zdroj: www.pf.jcu.cz

PF JU 2026d. Pedagogická fakulta JU. Krátká a úplná žádost, vyjádření vedoucího práce, vzory informovaných souhlasů a návod k nejčastějším chybám. Fakultní formuláře a metodické vzory pro etické posuzování od 1. 11. 2026.

Oficiální zdroj: www.pf.jcu.cz

PF JU 2026e. Pedagogická fakulta JU. Interní retrospektivní rozbor agendy Etické komise PF JU 2024–2026: 44 evidenčních čísel, přibližně 38 projektů. Nepublikovaný interní podklad, 2026.

JU R 432. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Opatření rektora R 432, Etický kodex JU (2020).

Oficiální zdroj: www.jcu.cz

JU R 253. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. R 253, metodický pokyn pro vydávání stanovisek a doporučení k návrhům výzkumných projektů nebo studií (účinnost od 1. 10. 2023).

Oficiální zdroj: www.jcu.cz

JU R 640. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Opatření rektora R 640 k používání umělé inteligence při tvorbě studentských prací (21. 5. 2026).

Oficiální zdroj: www.jcu.cz

JU ISMS-S-007. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISMS-S-007, Zásady používání AI na JU, verze 1.1, účinnost 13. 7. 2026.

Oficiální zdroj: wiki.jcu.cz

JU R 493. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Opatření rektora R 493 o nakládání s duševním vlastnictvím a ochraně důvěrných informací (2022).

Oficiální zdroj: www.jcu.cz

České právní předpisy a národní rámce

Zákon o vysokých školách. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v aktuálním znění; zejména § 47c a § 64–65.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

Občanský zákoník. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění; zejména § 81 a § 84–90.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

Autorský zákon. Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, v aktuálním znění.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

MŠMT. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Etický rámec výzkumu; dokument doporučujícího charakteru, vzat na vědomí usnesením vlády č. 1005 ze dne 17. 8. 2005.

Oficiální zdroj: msmt.gov.cz

Belmont Report. National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research (1979).

Oficiální zdroj: www.hhs.gov

ČAPV. Česká asociace pedagogického výzkumu. Etický kodex ČAPV.

Oficiální zdroj: capv.cz

Evropské právo, ochrana dat a výzkumné rámce

GDPR. European Parliament and Council. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation).

Oficiální zdroj: eur-lex.europa.eu

Zákon o zpracování osobních údajů. Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, v aktuálním znění; § 7 k souhlasu dítěte u služeb informační společnosti.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

Listina. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

EU Charter. Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 8, Protection of personal data.

Oficiální zdroj: eur-lex.europa.eu

EDPB 1/2026. European Data Protection Board. Guidelines 1/2026 on processing of personal data for scientific research purposes. Konzultační znění; veřejná konzultace 16. 4.–25. 6. 2026; v době vydání tohoto manuálu nebylo zveřejněno finální znění.

Oficiální zdroj: www.edpb.europa.eu

AI Act. European Union. Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence, consolidated text as of 27. 7. 2026; amended inter alia by Regulation (EU) 2026/1744.

Oficiální zdroj: eur-lex.europa.eu

EC AI Act timeline. European Commission. AI Act: regulatory framework and application timeline.

Oficiální zdroj: digital-strategy.ec.europa.eu

EC ERA AI. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. Living guidelines on the responsible use of generative AI in research, 3rd ed., May 2026.

Oficiální zdroj: research-and-innovation.ec.europa.eu

Horizon Europe. European Commission. Horizon Europe Programme Guide, chapter 13: Ethics and integrity; Ethics Appraisal Procedure and Ethics Self-Assessment.

Oficiální zdroj: ec.europa.eu

EU Grants Ethics Self-Assessment. European Commission. How to complete your ethics self-assessment.

Oficiální zdroj: ec.europa.eu

ALLEA. ALLEA. The European Code of Conduct for Research Integrity, 2023 Revised Edition. DOI 10.26356/ECOC.

Oficiální zdroj: allea.org

Profesní a mezinárodní standardy

APA Ethics. American Psychological Association. Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2002, amended 2010 and 2016; amendments effective 2017).

Oficiální zdroj: www.apa.org

APA AI policy. American Psychological Association. Artificial Intelligence and the Field of Psychology. Policy approved August 2024.

Oficiální zdroj: www.apa.org

APA AI Assessment. APA Committee on Psychological Tests and Assessment. Responsible Use of AI in Assessment: A Practical Overview (2026). Informační a metodický materiál; nevytváří závazný profesní standard ani právní radu.

Oficiální zdroj: www.apa.org

APA Publishing. American Psychological Association. APA Publishing Policies, including generative AI policy.

Oficiální zdroj: www.apa.org

APA recenzní řízení. American Psychological Association. Guidance for Preparing a Review.

Oficiální zdroj: www.apa.org

BERA. British Educational Research Association. Ethical Guidelines for Educational Research, fifth edition (2024).

Oficiální zdroj: www.bera.ac.uk

COPE. Committee on Publication Ethics. Core Practices.

Oficiální zdroj: publicationethics.org

AoIR. Association of Internet Researchers. Internet Research: Ethical Guidelines 3.0 (2019).

Oficiální zdroj: aoir.org

WHO. World Health Organization. Standards and operational guidance for ethics review of health-related research with human participants (2011).

Oficiální zdroj: www.who.int

WHO AI 2021. World Health Organization. Ethics and governance of artificial intelligence for health: WHO guidance (2021).

Oficiální zdroj: www.who.int

WHO AI 2024. World Health Organization. Ethics and governance of artificial intelligence for health: Guidance on large multi-modal models (2024).

Oficiální zdroj: www.who.int

WMA. World Medical Association. Declaration of Helsinki, 2024 revision, aktuální oficiální verze.

Oficiální zdroj: www.wma.net

CIOMS. Council for International Organizations of Medical Sciences. International Ethical Guidelines for Health-related Research Involving Humans (2016).

Oficiální zdroj: cioms.ch

UN CRC. United Nations. Convention on the Rights of the Child (1989).

Oficiální zdroj: www.ohchr.org

Úmluva o právech dítěte – české vyhlášení. Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., v aktuálním znění; zejména § 10 odst. 4 pro oznamovací povinnosti vybraných institucí.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

Trestní zákoník. Zákon č. 40/2009 Sb., v aktuálním znění; zejména § 367–368 k nepřekažení a neoznámení vybraných trestných činů.

Oficiální zdroj: e-sbirka.gov.cz

UNESCO AI. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (adopted 2021).

Oficiální zdroj: www.unesco.org

UNESCO GenAI. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research (2023; page updated 2026).

Oficiální zdroj: www.unesco.org

Singapore Statement. World Conferences on Research Integrity. Singapore Statement on Research Integrity (2010).

Oficiální zdroj: www.researchintegrity.org

Montreal Statement. World Conferences on Research Integrity. Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations (2013).

Oficiální zdroj: www.wcrif.org

FAIR. Wilkinson, M. D., et al. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. Scientific Data, 3, 160018.

Oficiální zdroj: doi.org

NPI AI. Národní pedagogický institut ČR. Doporučení, jak pracovat s umělou inteligencí ve školách.

Oficiální zdroj: npi.cz

Oviedo. Council of Europe. Convention on Human Rights and Biomedicine (Oviedo Convention) and related protocols. Relevant primarily to biomedical contexts.

Oficiální zdroj: www.coe.int

Convention 108. Council of Europe. Convention 108/108+ on data protection.

Oficiální zdroj: www.coe.int

Pedagogická fakulta
Faculty of Education

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Etika společenskovědního výzkumu: Praktický manuál pro studenty, doktorandy a akademické pracovníky PF JU

Vydalo: Oddělení vědy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Místo vydání: České Budějovice
Datum vydání: 10/2026
Forma: elektronické vydání

Grafická úprava vychází z prvků Manuálu jednotného vizuálního stylu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Manuál má metodický charakter. Nenahrazuje právní poradenství, právní předpisy, předpisy JU ani rozhodnutí příslušných orgánů. U proměnlivých pravidel je rozhodující aktuální znění původního zdroje.